

PANDEMİ TÜRKİYESİ'NDE KADIN MAHPUS OLMAK

Ekin Emek BERBER* Günizi SATAR**

Öz: Toplumsal cinsiyet hassasiyetini dikkate almaksızın tesis edilen Türkiye hapishanelerinde COVID-19 pandemisi ve pandemi tedbirleri özellikle kadın mahpusların hâlihazırda yaşamakta oldukları hak ihlallerini ağırlaştırdı. Pandemi döneminde hapishanelerde sağlığa ve çeşitli sağlık ürünlerine erişimin zorlaştığı, işkence ve kötü muamele yasağı ihlallerinin arttığı görüldü. Ayrıca çocuklarıyla birlikte tutulan kadın mahpusların pandemiden çok daha fazla etkilendiği gözlemlendi.
Anahtar sözcükler: COVID-19, kadın mahpuslar, sağlık hakkı, hapishaneler.

Women Prisoners in Pandemic Turkey

Abstract: The COVID-19 pandemic and pandemic measures in Turkish prisons, which were established far from gender sensitivity, aggravated rights violations that women prisoners have already been facing. During the pandemic, it was observed that access to health and various health products became even more difficult in prisons, and the number of violations of the prohibition of torture and ill-treatment increased. Further, it was observed that women prisoners held with their children were affected much more by the pandemic.
Key words: COVID-19, female prisoners, right to health, prisons

1. Giriş

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından paylaşılan 1 Temmuz 2022 tarihli bilgiye göre; Türkiye'de 269 kapalı ceza infaz kurumu, 86 müstakil açık ceza infaz kurumu, 4 çocuk eğitim evi, 10 kadın kapalı, 7 kadın açık ve 8 çocuk kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 384 ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların kapasitesi ise 275.843 kişi olarak belirtilmektedir (**Ceza ve Tevkifevleri, 2022a**). Ancak, bu kapasiteyi aşan biçimde, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 31 Mart 2022 tarihli istatistiklerine göre hapishanelerde 10.360'ı kadın, 670'i çocuk, 264.935'i erkek olmak üzere 275.965 hükümlü, 1.813'ü kadın, 1.406'sı çocuk ve 35.318'i erkek olmak üzere 38.537 tutuklu, toplam 314.502 kişi bulunmaktadır (**Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2022b**).

COVID-19 pandemisi özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilere, buldukları kapalı yerler nedeni ile daha fazla sağlık sorunu yaşatmakta. Mahpusların, pandemi öncesinde de var olan kronik sağlık sorunları, COVID-19'la birlikte acil bir halk sağlığı sorunu haline geldi. Pandemi boyunca COVID-19'un yayılmasını önlemede temel önlem mesafe oldu ancak, özellikle aşırı kalabalık olan hapishanelerde bunun uygulanması oldukça zor (**Pont ve ark., 2021**).

11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından ilan edilen COVID-19 pandemisinin Türkiye'deki hapishanelere etkisi çoğunlukla hak ihlali olarak karşımıza çıkıyor. İşkence, kötü muamele ve ayrımcılık yasağının yanı sıra başta yaşam hakkı, sağlığa erişim hakkı olmak üzere eğitim hakkı, bilgiye erişim hakkı, iletişim ve haberleşme hakkı, adil yargılanma hakkı gibi pek çok alanda hak ihlalleri yaşandı (**İnsan Hakları Derneği, 2021**).

COVID-19 önlemleri kapsamında 14 Mart 2020 tarihinde Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan açıklama ile "açık ve kapalı görüşler, özel izinler, kurumlardaki eş ve aile görüş odalarının kullanımı, diğer koşullarla birleşilerek yapılan faaliyetler ile başka kurumlara yapılacak nakiller" durduruldu (**Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2020**). Pandemi boyunca mahpuslar, atölye, sohbet, spor ve kütüphane gibi hiçbir sosyal faaliyetten yararlandırılmadılar, koşullarından dışarı çıkarılmadılar (**Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 2021**). Yine aynı şekilde bu dönemde, kuruma ilk defa kabul edilen, kurum dışına (hastane vb. nedenler ile) çıkan ile COVID-19 belirtisi gösteren ya da temaslı olan mahpuslar 14 gün süre ile kurum bünyesinde ayrılan karantina koşullarında tutuldular.

*M.Sc., İnsan Hakları Derneği, Koordinatör (ORCID No: 0000-0003-4593-3085)
**Av.,LLM, İnsan Hakları Derneği (ORCID No: 0000-0002-5283-0079)

Geliş Tarihi / Received : 18.06.2022
Kabul Tarihi / Accepted : 09.09.2022

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, dünya genelindeki mahpus sayısının %2 ila %9'unu kadınlar oluşturuyor ve kadın mahpusların erkek mahpuslara oranla ruhsal sağlık problemlerinin daha yüksek oranda olduğu; kadınlara özgü sağlık ile ilgili ihtiyaçların karşılanmasında sorunların yaşandığı belirtiliyor (**World Health Organization, 2014**). Avrupa genelinde kadın mahpus oranı %5 iken Türkiye'de %4 (**Council of Europe, 2021**). Hapishanelerde, erkeklerin kadınlardan fazla sayıda olması, kadınlara özgü ihtiyaçların göz ardı edilmesine yol açıyor. Dolayısıyla, toplum içinde kadınların maruz kaldıkları ayrımcılık biçimleri, özgürlüklerinden mahrum oldukları hapishanelerde de devam ediyor.

2. Kadın Mahpuslar ve COVID-19

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), İstanbul Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri ve BM Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1988 tarihli Herhangi Bir Şekilde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü'nde kadınlara ve kadın mahpuslara yönelik ayrımcı uygulamaların önlenmesine ilişkin birçok düzenleme bulunuyor.

Türkiye'de kadın mahpusların hapishanelerde kadınlara özgü ihtiyaçlarını esas alan, ayrımcı uygulamalara maruz kalmalarını engelleyecek özel düzenlemeler oldukça az. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 10. ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 12. maddesinde kadın hapishaneleri ve bu kurumlarda iç güvenliğin, kadın güvenlik görevlileri tarafından sağlanacağı düzenlemesi bulunuyor. Bu maddelerin 2. fıkralarında ise bu hapishanelerin yetersiz olması durumunda kadın mahpusların, erkek hapishanelerinde erkek mahpuslar ile bağlantısı olmayan bölümlerde kalacağı belirtiliyor. 2022 yılı itibarı ile sayıları bilinmemekle birlikte, Türkiye'de çok sayıda kadın mahpusun, erkek hapishanelerinin kadın koğuşlarında kaldığı belirtiliyor. Kadın mahpuslar için istisna olarak uygulamaya konan düzenlemenin, uygulamada kural haline getirildiği de söylenebilir (**Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, 2019**).

Hapishaneler, kadınlar ve onların ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanmamakta ve bu nedenle de kadınlar, diğer özel ihtiyaçları olan mahpus grupları gibi, hapishanelerde geçirdikleri sürelerde uygulanan

ceza infaz yönteminden, farklı sorunlara yol açabilecek şekilde etkilenmektedirler (**Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, 2019**). Bu durum BM Uyuşturucu Maddeler ve Suç Ofisi'nin Cezaevi Müdürleri ve Politika Yapıcılar İçin Kadınlar ve Hapsedilme Üzerine El Kitabı'nda da "cezaevleri ve cezaevleri rejimleri çoğunluğu teşkil eden erkek mahpus nüfusu düşünülerek tasarlandığı için kadın mahpuslar genellikle ayrımcılığa uğrar" şeklinde dile getirilmekte (**Birleşmiş Milletler, 2008**). Türkiye hapishanelerinde özellikle kadın mahpusların yaşadıkları hak ihlallerinin, pandemi öncesinde de oldukça yoğun iken, pandemi ve bu nedenle hapishanelere önlem adı altında getirilen birtakım uygulamalarla daha da arttığını söyleyebiliriz.

2.1.COVID-19 döneminde hapishanelerdeki hak ihlalleri

Türkiye'de infaz sisteminde yaşanan sorunlar ve 5275 sayılı Ceza Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun'un evrensel insan haklarından uzak, hak ve özgürlüklerden ziyade güvenlik ve otoriteyi öne çıkaran bir yaklaşımla kaleme alınmış olması, beraberinde birçok sorunu da getiriyor. Bu durumda, pandemi ile mücadele kapsamında hapishanelere getirilen önlemlerde, mahpusların pandemi öncesi dönemde de güçlükle sahip olabildikleri haklara erişimlerini kısıtlamanın ve mahpuslar üzerinde baskıyı arttırmanın aracı olarak kullanılabilen (**İnsan Hakları Derneği, 2021**).

Pandeminin başlamasından 2021 yılının sonuna kadar en az 34 mahpusun yaşamını yitirdiği belirtiliyor (**Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 2021, İnsan Hakları Derneği, 2022**). Ancak, kaç mahpusun hapishanelerde COVID-19'a yakalandığı ne yazık ki bilinmiyor.

İnsan Hakları Derneği Hapishaneler Komisyonu'nun gelen başvurular ve mahpuslarla yapılan görüşmelere göre hazırladığı rapora bakıldığında hapishanelerde temel sağlık sorunlarının çok boyutlu ve çeşitli olduğu, kapasite fazlası kalabalık koğuşların ve hücrelerin yetersiz olmasının yanı sıra COVID-19 açısından daha da sorunlu hâle geldiği görülüyor (**İnsan Hakları Derneği, 2022**).

2.1.1. Sağlığa erişim

İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan haklarının, uluslararası sistemin temelleri arasında yer almasıyla birlikte sağlığa ilişkin haklar da günümüzde yerleşik bir insan hakkı olarak kabul edilmekte (**Temiz, 2014**).

DSÖ sağlık hakkını, “erişilebilecek en yüksek düzeyde ırk, din, politik inanç, ekonomik ve sosyal koşullar gözetmeksizin her insanın temel haklarından” biri olarak tanımlıyor. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 25. maddesinde de “Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına” hakkı olduğu bildiriliyor. Yine, Avrupa Sosyal Şartı ve Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Sözleşmesi’nde de sağlık hakkı koruma altına alınmakta.

Halk sağlığı konusunda en önemli sorunlardan biri olarak sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlı olan gruplara bu hizmetleri sağlayabilmek gösterilebilir. Hapishaneler de halk sağlığı ve sağlık hizmetlerine erişimin güç olduğu yerler olduğu için bu alanların özelliğine göre düzenlemelerin yapılması gerekir (**Gümüş Boyacı, 2019**).

Türkiye’de 11 Mart 2020 tarihinde ilk COVID-19 vakasının açıklanmasından sonra, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan açıklamalarda, görüşlerin, sevklerin durdurulduğu açıklandı ancak mahpusların sağlığa erişim hakları ve ağır, kronik hasta mahpusların tedavilerine nasıl devam edileceğine ilişkin bir bilgi verilmedi (**Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 2021**).

2020 ve 2021 yılları içinde hasta mahpusların hastaneye sevklerinde sorunlar yaşandığı ve düzenli kontrollerinin aksadığı belirtiliyor (**İnsan Hakları Derneği, 2021-2022**). İHD’nin verilerine göre, 29 Nisan 2022 tarihinde hapishanelerde 651’i ağır en az 1517 hasta mahpus bulunuyor ve tedavi süreçleri tamamlanamıyor. Hastaneye sevklerde kullanılan tek kişilik ringler ise sağlığa erişimi imkânsız hale getirmekte. Mahpuslar için başlı başına bir hak ihlali nedeni olan hapishane ringleri, bu araçları kullanmaları durumunda ciddi sağlık problemleri yaşayacak olan ve kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan hasta mahpusların da hastane sevklerinde kullanılmakta olduğu; yine, hastane revirlerinden polikliniklere ve buradan 3. basamak sağlık hizmetlerine sevk işlemlerinde, aylarca sırada bekletildikleri mahpuslar ve sivil toplum örgütleri tarafından ifade ediliyor. (**İnsan Hakları Derneği, 2022**). Hapishanelerde, hapishanenin mevcut kapasitesine uygun şekilde ve nitelikte sağlık hizmeti koşullarının oluşturulmaması sebebi ile, sağlık hakkı ihlal edilmekte. Ek olarak, koğuşların yeteri kadar havalandırılmaması ve ısıtılmaması, temiz ve sıcak suya erişimin kısıtlı olması ve hasta mahpusların ihtiyaçlarına yönelik

diyet yemeklerinin verilmemesi sıklıkla karşılaşılan şikâyetler arasında.

Sağlık kuruluşlarına ulaşmayı başarabilen kadın mahpuslar için kritik bir diğer sorun ise muayene sırasında infaz koruma memurunun ya da kolluk kuvvetinin odadan çıkmaması, kelepçeli muayene dayatması, bazen hekimlerin de bu duruma destek olması nedeniyle çoğu kez kadınların muayene ya da tedavi olamadan hapishanelere geri dönmesi (**Ankara Tabip Odası, 2021**).

Bunun yanında, diğer mahpus grupları ile yaşanan ortak sorunlara ek olarak kadınların buldukları hapishanelerde menstruasyonun kendine özgü sorunları gündeme geliyor. Dünyadaki farklı hapishanelerde koşullar çeşitlilik gösterse de hapishanelerde menstrual ürünlere ve hijyene erişim ortak bir sorun olarak karşımıza çıkıyor (**Gümüş Boyacı, 2019**).

Dünyadaki hapishane sistemleri temelde menstruasyon konusunda başarısız olmakta. Hapishaneler ve yetkililer ücretsiz hijyenik ped ya da türevleri, mahremiyet, yeterli banyo ve yıkanma olanaklarını sağlamada yetersiz kalmakta (**Penal Reform International, 2008**). Üstelik hapishanelerde pedlerin tek tip olması, sadece kurum kantinlerinden (ücret karşılığında) edinilebilmesi ve kısıtlı sayıda olması, mahpuslar için ciddi sorunlar yaratıyor. Ekonomik kaynağı olmayan ya da kısıtlı olan mahpusların, fiyatları sürekli artan bu ürünlere yeterli erişimi, mevcut hapishane sisteminde mümkün değil.

Kadın hapishanelerine, cinsiyet uyum süreçlerini tamamlamamış ve bu nedenle resmiyette cinsiyet hanelerine erkek yazılmayan trans erkekler de yerleştirilebildiği için, bu kişilerin menstrual ürünlere erişimi konusunda yaşanan sorunlar, fiziksel ya da mental sorunlara yol açabiliyor (**Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, 2018**).

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bilgi açıklamadığı için hapishanelerdeki LGBTİ+ mahpusların sayısı ile ilgili net bir veriye ulaşmak pek mümkün değil ve Türkiye’de LGBTİ+ mahpusların özel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir düzenleme bulunmuyor. Fakat, hak arama mekanizmalarına erişimde kendilerine çıkarılan engeller nedeniyle kısıtlı sayıda yapılan başvurulara ve avukatlardan gelen bilgilere bakıldığında LGBTİ+ mahpusların ciddi bir biçimde işkenceye, ayrımcılığa, homofobi ve transfobiye maruz kaldığı görülüyor.

Ek olarak, ceza infaz kurumları ikili cinsiyetlendirilmiş yapıya sahip olduğu için mahpuslar kimlik bilgilerinde yer alan "cinsiyet" hanesine göre koşullara yerleştiriliyor. Cinsiyet uyum sürecini hukuken tamamlamış mahpuslardan trans kadınlar kadın koşullarında kalabiliyorken uyum sürecini tamamlamış trans erkekler, eşcinsel ve biseksüel erkeklerde ve uyum sürecini tamamlamamış trans kadınlarda olduğu gibi tek kişilik ayrı hücrelerde tutuluyor (**17 Mayıs Derneği ve Kaos GL Derneği, 2021**). Uyum sürecini tamamlamamış veya süreci haphane içinden başlatmak isteyen trans mahpusların hormon ilaçları gibi zorunlu ihtiyaçları karşılanmıyor.

2.1.2 İşkence ve kötü muamele yaşağı

OHAL döneminde haphanelerde arttığı iddia edilen işkence ve kötü muamele vakaları COVID-19 sürecinde de devam etti. En sık karşılaşılan kötü muamelelerden biri de Dünya Tabipler Birliği'nin etik kurallarına, İstanbul Protokolü'ne ve Mandela Kuralları'na uymayan kelepçeli muayenedir. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 50. maddesinde, kelepçe ve bedensel hareketi kısıtlayan araçların, "hekimin talimat ve gözetiminde olmak üzere tıbbî nedenlerle" kullanılabilceğı belirtiliyor. Ancak uygulamada mahpusların, kelepçe ile muayeneye zorlandığı belirtiliyor.

Kritik bir diğer husus olarak, çıplak arama uygulaması özellikle son yıllarda işkence suçu kapsamında başta kadın mahpuslara yönelik bir eril şiddet türü olarak da karşımıza çıkıyor. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 46. maddesinde çıplak aramanın "kuruma sokulması veya bulundurulması yasak madde veya eşya bulunduğu dair makul ve ciddi emarelerin varlığı ve kurum en üst amirinin gerekli görmesi hâlinde" yapılabileceğı ifade ediliyor. Buna rağmen, haphane giriş çıkışlarında çıplak aramanın neredeyse rutinleştiğı, çıplak aramaya karşı çıkan mahpusların darp ve şiddete maruz kaldığı belirtilmekte (**İnsan Hakları Derneği, 2022**). Çıplak arama sırasında her ne kadar vücuda dokunulmaması ve bu aramanın kadın infaz koruma memurları tarafından gerçekleştirileceğı yönetmelikte düzenlense de bu uygulamanın insan onuruna aykırı olmasının yanında, kadınlar açısından cinsel ve psikolojik şiddet niteliğı taşıdığı belirtiliyor (**Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, 2019**).

Yine, pandemi döneminde uygulanmaya başlayan karantina koşullarının da mahpuslar açısından büyük sorunlara yol açtığı belirtilmekte. Özellikle hasta

mahpusların, karantina koşullarında tek başlarına kalmak istemedikleri için hastaneye sevk talebinde bulunmadıkları ve bu nedenle ciddi sağlık sorunları yaşadıkları biliniyor. Bunun yanında, tek kişilik karantina koşullarının, özellikle hayatlarını tek başına idare ettiremeyen mahpusların mental sağlıklarına etkisi düşünüldüğünde başlı başına kötü muamele ve işkence yaşağının ihlali haline gelmekte (**Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 2021**).

COVID-19 döneminde haphanelerde avukat görüşleri kapalı görüş odalarında, avukat-müvekkil gizliliğini ihlal edecek şekilde telefon ile gerçekleşti. Ayrıca mahpusların aileleri ve yakınlarıyla yapacakları açık ve kapalı görüşler durduruldu. Pandemi önlemleri kapsamında haphanelere getirilen bu uygulamalar, yukarıda bahsedilen işkence ve kötü muamelelerin aktarılmasını güçleştirdi.

2.1.3. Çocuklarıyla birlikte tutulan anneler

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 9 Mart 2021 tarihinde yaptığı açıklamaya göre, 317 mahpusun 0-6 yaş grubunda olan toplam 345 çocuğı, anneleriyle birlikte haphanelerde tutuluyor (**Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2021**). Türkiye'nin de taraf olup yükümlülüklerini yerine getirmeyi taahhüt ettiği Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de yer alan "Çocuğın Üstün Yararını Gözetmek" ilkesiyle bağdaşmayan biçimlerde haphanelerdeki çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal ve psikolojik gelişimlerinin yeterli düzeyde desteklenemeyeceğı bariz.

Haphanelerdeki beslenme ve hijyen koşulları hamile ve lohusa kadınlar açısından da oldukça yetersiz kalıyor. Hamile, yeni doğum yapmış, ciddi ameliyat geçirmiş kadınların hastanelere veya duruşmalara gidiş gelişlerde diğer mahpuslarla aynı uygulamalara tabi tutulması, güvenlik gerekçesiyle hastanede tutulmak istenmemesi, fiziksel koşulları kötü koşullarda tutulması, aile refakatinin engellenmesi ve doğuma kelepçeyle gidip gelmesi de diğer hak ihlalleri arasında yer alıyor (**Ankara Tabip Odası, 2021**).

COVID-19 döneminde getirilen önlemler sonucu haphanelerde, yukarıda belirttiğimiz gibi, her türlü sosyal etkinliğin durdurulması sonucu anneleriyle birlikte tutulan çocuklar da daha dar bir alana mahkum edilmiş, bu hem çocukların hem de annelerin mental sağlıklarını olumsuz yönde etkilemiştir.

3. Sonuç

COVID-19 pandemisinin Türkiye'deki hapisanelere etkisine bakıldığında karşımıza çıkan tablo hak ihlalleri etrafında şekilleniyor. Pandemi öncesinde var olan ihlaller, pandemi tedbirleri gerekçesiyle göz ardı edildi. Hapishanelerde kadınların, COVID-19'la birlikte artan şekilde yaşadıkları hak ihlallerinin en önemli nedeni, Türkiye'de kadınları ve kadın mahpusları merkezine alan ayrı bir ceza infaz politikasının olmaması.

Kadın mahpusların, hapishanelerde kadın olmanın kaynaklanan sorunlarının çözümü için kapsamlı politikalar ortaya konulmalı; hapishaneler, kadınların özel ihtiyaçları düşünülerek tasarlanmalı. Mevcut yasalar Birleşmiş Milletler Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri, İstanbul Protokolü ve Birleşmiş Milletler Kadın Mahpuslar için Bangkok Yasaları'na uygun hale getirilmeli, hapishanelerin gerek ulusal hukuka gerekse de uluslararası hukuka uygunluğunun denetlenmesi için mekanizmalar geliştirilmeli. Bu düzenlemeler yapılırken, başta hapishane ve kadın hakları alanında faaliyet yürüten sivil toplum örgütleri olmak üzere tüm sivil toplum ile iş birliği içinde olunmalı.

Kaynaklar

17 Mayıs Derneği, Kaos GL Derneği (2021) Erişim Tarihi 18.07.2022, <https://kaosglderneği.org/images/library/mahpus-haklari-hakkinda-bilgi-notu-07-10-2021.pdf>

Ankara Tabip Odası web sayfası (2021) Erişim Tarihi 08.08.2022, <https://www.ato.org.tr/announcement/show/493>

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (2018) Türkiye'de LGBTİ Mahpus Olmak, Erişim Tarihi 02.08.2022, http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/lgbti_mahpus_olmak_2018_internet.pdf

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (2019) Türkiye'de Kadın Mahpus Olmak, Erişim Tarihi 27.07.2022, <https://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/Kadin-Mahus-El-Kitabi.pdf>

Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü web sayfası (2020) Erişim Tarihi 17.07.2022, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ceza-infaz-kurumlarında-kovid-19-pandemi-sureci-ne-dair-kamuoyu-aciklamasi17062020045113>

Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü web sayfası (2021) Erişim Tarihi 15.06.2022, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/basin-aciklamasi09032021045708>

Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü web sayfası (2022a) Erişim Tarihi 01.08.2022, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-genel-bilgi>

Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü web sayfası (2022b) Erişim Tarihi 28.07.2022, <https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/istatistik/istatistik-1.pdf>

Council of Europe web sayfası (2021) Erişim Tarihi 28.06.2022, https://wp.unil.ch/space/files/2022/05/Aebi-Cocco-Molnar-Tiago_2022_Prisons-and-Prisoners-in-Europe-2021_Key-Findings-SPACE-I_-220404.pdf

Gümüş Boyacı, Ö.T (2019) Sağlık Hakkı ve Sosyal Devlet Anlayışı Kapsamında Kadın Cezaevlerinde Menstrüel Hijyen Ürünlerine Erişim, II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu, Erişim Tarihi 05.08.2022, 1240, https://www.researchgate.net/publication/349810416_Saglik_Hakki_ve_Sosyal_Devlet_Anlayisi_Kapsaminda_Kadin_Cezaevlerinde_Menstruel_Hijyen_Urunlerine_Erisim

İnsan Hakları Derneği web sayfası (2021) Erişim Tarihi 27.06.2022, <https://www.ihd.org.tr/ihd-2020-yili-turkiye-hapishanelerinde-hak-izleme-raporu/>

İnsan Hakları Derneği web sayfası (2022) Erişim Tarihi 27.06.2022, <https://www.ihd.org.tr/ihd-2021-yili-turkiye-hapishanelerinde-hak-izleme-raporu/>

Penal Reform International (2008) Women in Prison: Incarcerated in a Man's World, Penal Reform Briefing No.3, Erişim Tarihi 02.08.2022, <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/06/brf-03-2008-women-in-prison-en.pdf>

Pont, J., Enggist, S., Stöver, H., Baggio, S., Getaz, L., Wolff, H. (2021) COVID-19-The Case for Rethinking Health and Human Rights in Prisons. American Journal of Public Health, Erişim Tarihi 03.08.2022, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8101600/>

Temiz, Ö. (2014) Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 69(1): 166

Türkiye İnsan Hakları Vakfı web sayfası (2021) Erişim Tarihi 22.07.2022

World Health Organization web sayfası (2014) Erişim Tarihi 17.07.2022 https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/249207/Prisons-and-Health,-18-Womens-health-and-the-prison-setting.pdf